

Toimittaja Risto Jussila. Puh. 040 5119526, sähköposti risto.s.jussila@gmail.com.
 Historian Ystävien Liiton kotisivut <http://www.historianyst.fi>. Vammalan Kirjapaino Oy.

Onko ”tiedotuslehti” aikansa elänyt?

■ Historian Ystävää on kutsuttu historian ystävien tiedotuslehdiksi. Väkisinkin tulee mieleen, että voiko neljä kertaa vuodessa ilmestyvä lehdykkä toimia enää nykymaailmassa tiedottamisen välineenä. Nykyisin sähköpostikin alkaa olla vanhanaikainen väline. Tiedot kulkevat kaiken maailman naamakirjoissa ja twitterissä.

Ongelma tuli kouriintuntuvasti esiin, kun kirjoitin vuoden ensimmäisessä numerossa leikkimielisesti **Aleksanteri I:n** pystin sijoituspaikasta (suonette anteeksi, että kirjoitin huolimattomasti Kansallisarkiston pihasta, kun piti kirjoittaa Kansalliskirjaston pihasta). Jo ennen lehden ilmestymistä sainme Helsingin Sanomista lukea, että ongelmaan oli löydetty ratkaisu: alkuperäinen pysti pysyy Helsingissä, mutta siitä tehdään kopio Turkuun.

Tulevista tapahtumista toki voidaan kertoa Historian Ystävissä. Mutta kun tulee tietoa viime hetken muutoksista, keinoina ovat enää nettisivujen päivitykset ja sähköpostiviestit. Puhelut ja kirjeet alkavat olla auttamattomasti mennyttä aikaa. Nykymaailmassa edelleenkin kaikilla ei ole sähköpostia, eivätkä kaikki edes aio perehtyä tietokoneiden saloihin. Vanhanaikaisena ihmisenä pidän tätä edelleen täysin hyväksyttävänä ratkaisuna.

Olisiko Historian Ystävää syytä kehittääkin siten, että juttujen painopiste olisi aiempaa enemmän ajattomissa aiheissa? Tähän pyytäisin vinkejä lehden lukijoilta.

Edellisessä numerossa pyysin kieli poskessa ehdotuksia Aleksanterin oikeasta sijoituspaikasta. Yllätyksekseni vastauksia tuli vain kaksi. Vanha tuttavani **Jukka Knuuti** kirjoitti seuraavaa:

”Kyllä Aleksanteri ykkösen pysti kuuluu Turkuun ilman muuta.

Olisiko Helsingin yliopisto voinut vakuuttavammalla tavalla osoittaa, ettei patsas ole heille minkään arvoinen kuin pitämällä sisätiloihin tarkoitettua patsasta yli 70 vuotta ulkona ja vielä paikassa, missä kukaan ei sitä näe. Ei Kansalliskirjaston pihassa ihmisiä parveile ja harvemmin näkee kenenkään kurkivan Unioninkadun aidanraosta kirjaston pihalle, että mikä pysti se siellä jököttää.

Eli Turun puolesta vaikka Tampereelta ollaankin.”

Ystäväni Historian Ystäväin hallituksesta **Pentti Kokko** kertoi

kirjoittaneensa saman aiheen liepeeltä Helsingin Sanomiin jo viime syksynä. Hän muistutti, että Aleksanteri I on jo näkyvissä Helsingin katukuvassa. Keisari on luonnollisesti mukana Emil Wikströmin Porvoon valtiopäiviä eli maapäiviä kuvaavassa veistosryhmässä Säätälalon otsakkeessa.

Olisin toivonut hieman vilkkaampaa mielipiteiden vaihtoa. Koska vastauksia ei tullut tämän enempää, toimitus voi hyvillä mielin päätyä yksimielisesti siihen, että Aleksanterin rintakuva olisi pitänyt palauttaa sen alkuperäiselle sijoituspaikalle Turkuun. Päätöksestä ei voi valittaa.

– RISTO JUSSILA

Varuskunta- ja kartanoretelle Päijät-Hämeeseen

■ Kuten edellisessä numerossa jo kerrottiin, Historian Ystävien liiton perinteinen syysretki suuntautuu tällä kertaa Lahden seudulle Päijät-Hämeeseen. Ohjelma keskittyy varuskunta- ja kartanoaiheisiin. Retki järjestetään lauantaina 14. syyskuuta.

■ Lahdessa tutustumme Hennalan varuskunta-alueeseen. Hämeen rykmenttiään lopetetaan vuodenvaihteessa, joten nyt ovat käsillä viimeiset ajat tutustua alueeseen sotilasalueena. Tutustumiskohteina ovat ensinnäkin Sotilaslääketieteen museo ja Sotilasmusiikkimuseo. Museoissa on esillä mielenkiintoinen vuoden 1918 tapahtumia esittelevä näyttely. Historian ystäville ei tarvitse kertoa, mihin näyttely keskittyy.

■ Pääsemme myös kävelylle itse varuskunta-alueelle. Sisätiloihin ei valitettavasti ole asiaa. Koska liikumme sotilasalueella, pääsyyntä tarvitaan vierasluettelo.

■ Oppaanamme on kävelevä Hennala-tietosanakirja everstiluutnantti **Seppo Toivonen**. Hän jo lapsena asunut Hennalassa ja myöhemmin palvelut pitkään varuskunnassa. Kotikin on aivan nurkalla. Hän on ollut jo vuosia Lahti-opas eli hän jos kuka tietää Hennalan vaiheet. Lounaan nautimme Lahden upseerikerhon tiloissa.

■ Lounaan jälkeen suuntaamme Hollolaan. Jo bussissa meitä opastaa filosofian

tohtori **Birgitta Stjernvall-Järvi**. Hän on erikoistunut Itä-Hämeen kartanokulttuuriin. Muutama vuosi sitten hän väitteli tästä aiheesta. Häneltä on ilmestynyt myös väitöskirjaan perustuva hieno teos Kartanoelämästä Itä-Hämeessä.

■ Hollolassa teemme pysähdyksen luke-mattomista kotimaisista elokuvista tutussa Pyhänniemeen kartanossa. Heti perään jatkamme parin kilometrin päässä sijaitsevaan Hollolan keskiaikaiseen kirkkoon.

■ Valitettavasti emme pääsee vastikään täysin kunnostettuun Urajärven kartanoon Asikkalassa. Kartano on auki vain elokuun loppuun asti, eikä edes meidän kohdalamme tehty poikkeusta. Urajärven kartanon korvaa Lahden vanhan Fellmanin mahtisuvun kartano Lahdessa aivan linja-autoaseman kupeessa. Kartano on toiminut jo pitkään Lahden historiallisena museona. Museossa on esillä Viipuri-näyttely, mikä varmasti lisää mielenkiintoa vierailuun.

■ Bussi lähtee tuttuun tapaan Helsingin Senaatintorin laidalta 14. syyskuuta kello 8:30. Ohjelma Hennalassa voi alkaa siten noin kello 10. Retken hinta noudattelee vastaavien aiempien retkien hintatasoa. Mukaan mahtuu bussilastillinen historian ystäviä. Ilmoittautumisia otetaan vastaan liiton toimistossa elokuussa.

VANHOJA KAUNOJA JÄLJELLÄ ULKOMINISTERIÖSSÄ

■ Suurlähettiläs **Ralph Enckellin** (1913–2001) kohtalo herättää edelleen vanhoja tuntoja vanhojen ulkoministeriöläisten keskuudessa. Vanhat kaunat olivat selvästi aistittavissa toukokuussa ulkoministeriön ja Historian Ystävien Liiton järjestämässä Enckellin syntymän 100-vuotissjuhlaseminaarissa.

Koska paikalla oli runsaasti diplomaatteja, keskustelu sujui rauhallisesti ja sivistyneesti. Seminaarin päätteeksi pidetyllä vastaanotolla keskustelun sävy tuntui kuitenkin olevan ainakin jollain suunnalla asetta kiivaampi.

Koko keskustelun pohjana oli suurlähettiläs **Markku Reimaan** kirjoittama Enckellin elämäkerta. Kirjassa suurin huomio kiinnittyy ymmärrettävästi 1970-luvun puolivälin tapahtumiin. Tuolloin Enckell joutui lähtemään vastoin tahtoaan hänelle rakkaasta Pariisista ja siirtymään suurlähettilääksi Varsovaan. Tämä katkeroitti hänet loppuiksi.

Kaikki alkoi, kun Helsingin Sanomat kirjoitti tammikuussa 1975, että Suomen Pariisin-suurlähetystössä kuohuu. Henkilöstösuhteet Enckellin ja ammattiyhdistystietoisen henkilöstön välillä olivat pahasti tulehtuneet. Samanlaista oli havaittavissa Bonnin-suurlähetystössä.

On esitetty, että kiistassa kohtasivat vanha ja uusi kulttuuri. Vanhan linjan diplomaatille Enckellille koko käsite työpaikkademokratia oli aivan tuntematon asia. Kiista ratkesi lopulta niin, että Enckell siirrettiin nöyryytettyinä asemapaikaltaan.

Seminaarissa suurlähettiläs **Ilkka Pastinen** täräytti suoraan, että kyse ei ollut mistään uuden ja vanhan kohtaamisesta. Hänen mielestään taustalla olivat yksinkertaisesti ulkoministeri Kalevi Sorsan johdolla toteutetut valta-yrkimykset. Syyllisiä olivat siten sosiaalidemokraatit.

Pastisen puheesta kuului, että hänellä on edelleen syvä kunnioitus entistä esimiestään kohtaan. Hänen mielestään Enckell olikin sodan jälkeisen ajan merkittävin suomalaisdiplomaatti.

Pastinen sai vankkaa tukea takvuosina Moskovassa ja Berliinissä suurlähettiläänä toimineelta ja itseään ”asfalttikapulaiseksi” luonnehtineelta **René Nybergiltä**. Ammattiyhdistyspolitiikan tulo ministeriöön oli hänen mielestään ”erinomaisen synkkä luku” ministeriön historiassa.

Kyse oli Nyberginkin mielestä sisäpoliittisesta taistelusta. Ministeriön väki oli hänen näkemyksensä mukaan jakautunut selvästi kahtia: ay-puolella olivat demarit ja toisella puolella muut. Ay-toiminta ja sille annettu poliittinen tuki loivat Nybergin silmissä ministeriön kielteisen ilmapiirin ja ilmi-antojärjestelmän. Aiemmin talvella Nyberg käytti vielä kärkevämpää kieltä Helsingin Sanomien mielipidesivuilla. Muuten, Nyberg on Historian Ystävien Liiton hallituksen uusi jäsen.

Yhtenä keskeisenä ay-puolen edustajana tuolloin oli nuori sosiaalidemokraattinen virkamies **Jukka Leino**. Hän oli seminaarissa paikalla mutta ei kuitenkaan osallistunut julkiseen keskusteluun.

Helsingin Sanomien ulkomaan-toimitustusta pitkään johtanut **Olli Kivinen** myönsi, että tuolloin Enckelliä kohdeltiin kunniantomasti. Hän kuitenkin korosti, että kir-

joituksen taustalla oli ulkoministeriön asenne: siellä ei huomattu ajan muuttumista. Kirjoituksella HS protestoiakin ministeriötä vastaan. Kivisen mielestä päälliköiksi oli tullut ihmisiä, jotka oli toimissaan täysin kyyvyttömiä. Tämä oli kerännyt paineita.

– Onneton asia oli, että se kohdistui ehkä maan parhaimpaan diplomaattiin.

Enckell jatkoi uraansa Varsovasa. Hän hoiti tehtävänsä tuttuun tunnolliseen tapaansa. Tapahtuma kuitenkin katkeroitti hänet loppuiksi.

– Mikään ei loukannut häntä enempä kuin se, että presidentti ei enää asettanut tukemaan häntä, kertoi Enckellin alaisena vuosia toiminut seminarian isäntä ja ulkoministeriön nykyinen valtiosihteeri **Pertti Torstila**. Aiemmin Enckell oli toiminut vuosia läheisessä yhteistyössä presidentti **Urho Kekkonen** kanssa.

Tilaisuudessa olivat paikalla myös Enckellin puoliso **Laura Enckell** ja tytär **Marketta Piik**.

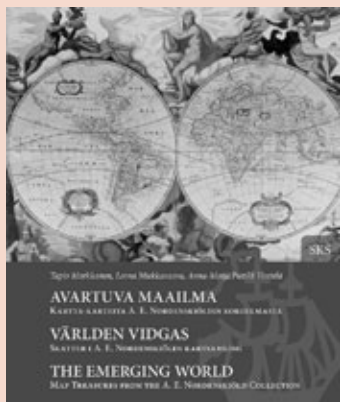
Seminaarin aiheesta riitti keskusteltavaa.

Liiton hallituksen uusi jäsen René Nyberg.

Seminaarissa olivat paikalla myös Ralph Enckellin puoliso Laura Enckell ja tytär Marketta Piik.

Tapio Markkanen, Leena Miekkaavaara, Anna-Maija Pietilä-Ventilä, *Avartuva maailma – Kartta-arteita A. E. Nordenskiöldin kokoelmasta* (SKS)

Pythagoralaisten ajoista asti maa on mielletty pallon muotoiseksi. Vaikka vuosisatojen saatossa maan liikkumattomuus syrjäytti välillä ajatuksen maan liikkuvuudesta, oppi maan pallomuotoisuudesta vaikiutui. Käsitys siitä, että myöhäiskeskiajan Euroopassa erityisesti kirkko olisi kiistänyt maan pallomuotoisuuden, on 1800-luvun lopussa tieteen ja uskonnon kiistan lietsomiseksi esitetty perusteeton väite. Kirkko kylläkin vastusti ajatusta maan liikkumisesta mutta ei oppia pallon muodosta.

Mm. tämä pieni ja monelle ehkä yllättäväkin yksityiskohta on luettavissa keväällä ilmestyneestä tutkimusmatkailija **A. E. Nordenskiöldin** uraa ja mittavaa karttakokoelmaa esittelevän näyttelyn ”näyttelyluettelosta”. Tässä yhteydessä täytyy todella käyttää lainausmerkkejä, sillä teos on upea tietopankki ja kiinnostava johdatus karttojen merkitykseen maailmankuvan kehitykseen, Nordenskiöldin uraan ja hänen karttakokoelmansa merkitykseen. Loistava kuvitus täydentää kolmella kielellä kirjoitettua tekstiä.

Kartta ei ole historian aikana ollut vain ympäristön luonnonmukainen kuva. Karttoja on tehty mm. opettamaan kristillistä pelastussuunnitelmaa ja tietä taivaaseen. Karttoja on käytetty esimerkiksi maanomistuksen osoittamiseen, verotuksen järjestämiseen ja sotilasosastojen siirtojen suunnitteluun. Onpa niitä käytetty jopa pönkittämään luuloja tiedon sijasta. Tähän kaikkeen voi lokakuun loppuun asti tutustua Kansallismuseossa Helsingissä avatussa näyttelyssä.

Nordenskiöld (1832–1901) oli Ruotsissa vaikuttanut mutta Suomessa syntynyt tutkimusmatkailija ja tiedemies. Hän oli varsinainen monitieteilijä ja poikkitieteilijä. Jäl-

kipolvet tuntevat hänet etenkin tutkimusmatkoista – ja kartoista.

Nordenskiöld joutui lähtemään kotimaasta mielipiteidensä vuoksi. ”Olipa poliittisesti lapsellinen ja joustamaton”, jotkut sanoivat. UKK olisi saattanut sanoa hänestä ”saatana tunari”. Venäläisten näkemyksen mukaan hän haikaili aivan liian Ruotsin vallan aikoja, joten hän oli pian ei-toivottu. Siirtyminen Ruotsiin oli kuitenkin lopulta lahja maailmalle. Suomesta hän tuskin olisi pystynyt mainetekoihin. Suomi oli hänelle kuitenkin loppuun asti mielessä. Hän myös säilytti suomen kielen taitonsa.

Nordenskiöld teki useita tutkimusmatkoja merillä. Tunnetuin matka on vuosilta 1878–1880, kun hän Vega-aluksella ensimmäisenä matkasi koillisväylää pitkin ja ympäri Euraasian. Matkoilla tehtiin laajoja tieteellisiä kokeita ja piirrettiin karttoja. Nordenskiöld tunnetaan myös mm. ryhmätyön aloittajana.

Matkoilla Nordenskiöldille syntyi valtava suuri kiinnostus karttoihin ja kartografian historiaan. Vuosikymmenten aikana hän keräsi suunnattoman kokoelman karttoja. Hänellä oli myyntiluettelot pariltasadalta antikvariaatilta ympäri maailmaa. Kun hän löysi haluamansa, hän osti sen millä rahalla tahansa. Hän myös osasi hankkia rahaa.

Nordenskiöldin kuoleman jälkeen karttakokoelma ostettiin Suomeen. Sitä tuotiin Helsinkiin kolmella laivalla. Kokoelman merkitystä osoittaa, että se nimettiin vuonna 1997 ensimmäisten joukossa Unescon perustamaan kirjallisen perinnön ohjelmaan.

Kokoelmassa ennen vuotta 1800 painettuja karttoja on luetteloituina noin 24000. Myöhemmät ovat vielä luettelottomia. Näyttelyssä on esillä maailman suu-

ria karttavarvainsuoksia, kirjoja ja Vegasta säilyneitä esineitä. Onpa esillä myös **Don Rosan** vuosituhannen alussa piirtämä Aku Anka –kirja. Sen tarinassa nuori Roope Anka tapaa Nordenskiöldin ja tiva karttoja. Kesällä Helsingissä järjestetään kartografian maailmankonferenssi, joten näyttely on kokousvieraille varsinainen täky.

Nordenskiöldin karttakokoelma kuuluu Kansalliskirjaston suuriin aarteisiin. Kokoelmaa säilytetään viileässä tilassa hermeettisissä säilytysolosuhteissa jossain maan uumenissa. Vain ani harva pääsee tutustumaan kokoelmaan säilytystiloissa.

Nordenskiöld oli naimisissa **Anna Mannerheimin** kanssa. Annan veljenpoika tunnetaan myöhempänä marsalkka **Gustav Mannerheimina**. Nordenskiöldin kerrotaan eläneen onnellista elämää. Ainoat murheet olivat kaipuu Suomeen ja kahden lapsen kuolema tuberkuloosiin. ■

Nordenskiöldin kartat ovat Kansalliskirjaston suuri aarre.

Tälle sivulle piti tulla kertomus ja kuvia liiton linnamatkan Manchesterin seudulle. Matkaan palataan seuraavassa numerossa.
